

***Druga repatriacja ludności polskiej
z ZSRS na Warmii i Mazurach.***

***Wybór dokumentów z zasobu Archiwum
Państwowego w Olsztynie z lat 1955–1962,
wyboru dokonał i wstępem opatrzył
Mariusz Korejwo, Archiwum Państwowe
w Olsztynie, Olsztyn 2016, ss. 343***

RYSZARD TOMKIEWICZ

Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie

DOI: <https://doi.org/10.26774/rzz.203>

01/2017

**ROCZNIK
ZIEM
ZACHODNICH**

Publikacja dostępna na licencji **Creative Commons Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe**. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów. Zezwala się na wykorzystanie publikacji zgodnie z licencją - pod warunkiem zachowania niniejszej informacji licencyjnej oraz wskazania Ośrodka „Pamięć i Przyszłość” jako właściciela praw do tekstu.

Druga repatriacja ludności polskiej z terenów ZSRR, w odróżnieniu od osadnictwa mieszkańców byłych Kresów Wschodnich w okresie bezpośrednio powojennym, nie doczekała się jeszcze obfitej literatury naukowej, natomiast w przypadku województwa olsztyńskiego zagadnienia te dotąd wcale nie były tematem dociekań badaczy. Zatem recenzowany wybór źródeł jest w istocie pierwszą prezentacją tej tematyki w realiach województwa olsztyńskiego (por. też bibliografię w omawianej publikacji, choć akurat zamieszczona tam książka z 1971 r., autorstwa Stanisława Żyromskiego, „drugiej repatriacji” nie dotyczyła wcale, a także skądinąd niezwykle wartościową publikację prof. Bohdana Łukaszewicza – *Raptularz miejski. Olsztyn 1945–2005*, Olsztyn 2006, trudno zaliczyć do wydawnictw związanych z „drugą repatriacją”).

Recenzowany wybór dokumentów został wydany przez Archiwum Państwowe w Olsztynie jako trzeci tom serii zatytułowanej: „Prace Historyczno-Archiwalne”, której redaktorem jest prof. Norbert Kasperek. Wyboru dokumentów dokonał dr Mariusz Korejwo, pracownik olsztyńskiego archiwum, autor wielu publikacji dotyczących historii Warmii i Mazur w okresie powojennym.

Omawiany wybór dokumentów został uzupełniony o notę edytorską, indeks nazw geograficznych i wykaz skrótów. Ważnym i cennym dodatkiem dla kolejnych badaczy tej problematyki jest szczegółowy wykaz publikacji prasowych z lat 1957–1958, odnoszących się do podjętej problematyki. Całość poprzedza obszerny i wnikliwie napisany wstęp, przybliżający to zagadnienie w realiach województwa olsztyńskiego.

We wstępie zaznaczono, że „druga repatriacja” trwała od 1956 do 1959 r. i stanowiła kontynuację przesiedleń z lat 1944–1948. Do województwa olsztyńskiego w drugiej połowie lat 50. trafiło z obszaru ZSRR ok. 26,5 tys. osób (w sumie do Polski przyjechało wówczas ok. 250 tys. mieszkańców dawnych Kresów Wschodnich). Autor recenzowanego wyboru źródeł zasygnalizował, że rok 1958 przyjęć należy za ostateczny kres tej akcji, choć – jak sam dalej nadmienił – nie można tego odnieść do województwa olsztyńskiego. Nie chodziło jednak o kontynuację repatriacji, ale o pomoc udzielaną repatriantom, w tym zwłaszcza wsparcie w procesie adaptacji w realiach Warmii i Mazur (pojawiały się też prośby o możliwość dalszych przesiedleń członków rodzin pozostałych na terenie ZSRR). Uzasadniona zatem wydaje się decyzja wydawcy o przesunięciu daty zamykającej „drugą repatriację” w województwie olsztyńskim na rok 1962. Jednocześnie Autor recenzowanego wyboru źródeł zwraca też uwagę na mało znane zjawisko – rozczarowania niektórych „repatriantów drugiej tury” nową ojczyzną, co skłaniało do decyzji o powrocie do Kraju Rad.

Recenzowana praca zawiera 108 dokumentów, jak wspomniano wcześniej, pochodzących z Archiwum Państwowego w Olsztynie, przechowywanych w dwóch zespołach: Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej oraz Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Dokumenty są publikowane w układzie chronologicznym.

Dokonując próby systematyzacji zamieszczonych dokumentów, można pogrupować je w pewne zestawy zagadnień, np. dotyczących informacji o przebiegu akcji repatriacyjnej i pojawiających się problemach na kolejnych etapach przesiedleń (por. np.: „Informację dotyczącą stanu przygotowania województwa olsztyńskiego wobec spodziewanego zwiększenia napływu repatriantów w IV kwartale

1957 r.”), zakwaterowania, pracy komitetów pomocy wojewódzkiej i powiatowej dla przesiedleńców ze wschodu, ich rozlokowania, kontroli osadnictwa, opieki lekarskiej i niezwykle interesujących zestawień dotyczących danych statystycznych odnoszących się do osadnictwa ze wschodu pod koniec lat 50. Są też dokumenty na temat inwigilacji prowadzonej przez organy bezpieczeństwa pośród przesiedleńców. Ze zrozumiałych względów szczególnie wiele dokumentów, w różnej formie, dotyczy relacji z przebiegu akcji, przekazywanych dla KW PZPR w Olsztynie (znajdowało to swoje odzwierciedlenie w publikowanych protokołach z posiedzeń egzekutywy KW PZPR w Olsztynie).

Analiza poszczególnych dokumentów ukazuje specyfikę „drugiej repatriacji” w całym województwie olsztyńskim, jednak szczegółowe informacje na temat poszczególnych miejscowości są szczątkowe i poza stołecznym Olsztynem przywołuje informacje tylko na temat Giżycka i Prabut. Na szczęście jest bardzo pomocny indeks nazw geograficznych, ułatwiający korzystanie z recenzowanej książki.

Andrzej Korejwo we wstępie zwrócił uwagę na bardzo ciekawe (z dzisiejszej perspektywy w istocie oczywiste) zjawisko, że dokumentach dotyczących repatriacji w drugiej połowie lat 50. ludzie ci wskazywali na „ulgę, jaka towarzyszyła im w związku z opuszczeniem” ZSRR. Trafnie przy tym autor wstępu zauważa, że spostrzeżenia te, odpowiednio zinterpretowane przez urzędników – miały raczej potwierdzić „powodzenie akcji” i prawidłowe „funkcjonowanie lokalnych organów władzy”, a w istocie tuszowały nieuniknione w takich sytuacjach niedociągnięcia przeprowadzanej akcji. Podobna tendencja znajdowała swoje odzwierciedlenie w sprawozdawczości struktur politycznych. Dodać też należy, że odnotowując tę „ulgę”, jednocześnie wskazywano na trudne do zaakceptowania warunki życia panujące w ZSRR – jak powszechnie wiadomo, kraju, wówczas propagandowo określonym jako wzorcowy. Znalaziono i na to sposób. W sprawozdawczości partyjnej przypisując takie opinie działaniom „wrogich sił”, stawiano repatriantów w szeregu „bezwolnych narzędzi propagandy antysowieckiej”, jednocześnie sugerując (w wypowiedzi ówczesnego, „popaździernikowego” sekretarza KW PZPR w Olsztynie), by ludzie ci stali się „aktywnymi propagatorami polsko-sowieckiej przyjaźni, głosicielami chwały ZSRS” (por. dok. 65 recenzowanej publikacji).

Przygotowany rzetelnie i starannie recenzowany wybór dokumentów będzie zapewne publikacją cenną dla osób zawodowo zajmujących się badaniem dziejów powojennych województwa olsztyńskiego, zarówno w kontekście badań demograficznych, socjologicznych i kulturowych, jak i analiz życia politycznego w regionie. Wydaje się jednocześnie, że także osoby amatorsko zajmujące się historią (również ci, ustalający losy swoich rodzin), po recenzowane wydawnictwo sięgną z pewnością, gdyż publikacja ta będzie dla nich znakomitym źródłem wiedzy, a być może okaże się też inspiracją do dalszych samodzielnych badań, już archiwalnych. Wypada zatem czekać na kolejne, równie udane tomy wydawnictw źródłowych pochodzących z zasobów Archiwum Państwowego w Olsztynie.